

Slovenski jezik v kontekstu hipotetične srednjeevropske jezikovne zveze

V prispevku je slovenski jezik obravnavan s stališča slovensko-nemškega jezikovnega stika. Prikazano je dvostransko prevzemanje občno- in lastnoimenskega besedja iz jezika v jezik. Analizirani so tudi nekateri z nemškimi izposojenkami in tujkami prevzeti slovenski besedotvorni morfemi, in sicer pripone, ter nekateri besedotvorni vzorci, ki so v slovenščini postali bolj produktivni pod vplivom nemščine. Z vidika teorije in metodologije zgodovinskega jezikoslovja se odgovarja na vprašanje, ali so prikazane prevzete in kalkirane jezikovne prvine zadostni pogoj za upravičenost koncepta hipotetične srednjeevropske jezikovne zveze.¹

Ključne besede: arealna jezikovna tipologija, srednjeevropska jezikovna zveza, slovenščina, nemščina, prevzeto besedje, prevzete pripone

Slovene in the Context of the Hypothesised Central European Convergence Linguistic Area

The article approaches Slovene from the viewpoint of the Slovene-German language contact. First, the bidirectional borrowing of common and proper names from one language to another is presented. Secondly, some word-formatinal morphemes, i.e. suffixes, borrowed into Slovene alongside the German words they belonged to are analysed, as well as some word-formatinal patterns that became productive in Slovene under the influence of German. Using the theoretical approach and the methodology of historical linguistics, the article answers the question whether the presented borrowed and calqued linguistic features represent a sufficient condition to justify the concept of the hypothesised Central European convergence linguistic area.

Keywords: areal linguistic typology, Central European convergence linguistic area, Slovene, German, borrowed vocabulary, borrowed suffixes

1 Uvod

Za obdonavsko-alpsko-jadranski prostor, ki je bil v drugi polovici 6. stoletja jezikovno poslovanjen ter v okviru katerega se je izoblikoval alpskoslovanski, pozneje slovenski jezikovni prostor, je od njegove slavizacije v pozni antiki opaznih več politično- in posledično kulturnozgodovinskih prelomnic, ki so korenito vplivale na njegov kulturnozgodovinski razvoj in znotraj tega na njegovo jezikovno podobo. V grobem je možno določiti naslednje prelomne dogodke:² 1) slovanska naselitev Vzhodnih Alp in zahodne Panonske nižine ter oblikovanje alpskoslovanskih kneževin Karantanije in

¹ Pričujoči prispevek je nadaljevanje preučevanja slovensko-nemškega jezikovnega stika v Šekli (2020, 2021, 2023a, 2025) ter konceptualizacije pojma *srednjeevropska jezikovna zveza* v Šekli (2023b, 2024a).

² Za sintetičen prikaz zgodovine slovenskega jezikovnega prostora prim. Štih, Simoniti, Vodopivec (2016).

Karniole na tem območju (od ok. 550 n. št.); 2) političnoupravna vključitev alpskoslovanskega jezikovnega prostora v politične tvorbe s središčem v nemškem jezikovnem prostoru, ki se je začela z njegovo podreditvijo vojvodini Bavarski in od leta 788 skupaj s slednjo frankovski državi Karolingov v času Karla I. Velikega (frankovski kralj 768–814, rimski cesar od 25. 12. 800) – Katantanije okoli leta 743 in Karniole v obdobju med 791 in 795/796 – ter končala z razpadom zadnje velike politične tvorbe na tem območju, tj. Avstro-Ogrske monarhije pod vladavino Habsburžanov po prvi svetovni vojni leta 1918; 3) vključitev v jugoslovanske politične tvorbe leta 1918; 4) plebiscit o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije 23. decembra 1990 ter razglasitev njene neodvisnosti 25. junija 1991.

Prikazane politično- in kulturnozgodovinske prelomnice na vzhodnoalpsko-zahodno-panonskem območju so se neposredno odrazile tudi v tamkajšnjem slovanskem, torej slovenskem jeziku, in sicer predvsem zaradi stika z drugimi jeziki in njihovimi narečji. Z vidika dolžine trajanja in intenzivnosti jezikovnega stika je pomembno dejstvo, da je bil večji del slovenskega jezikovnega prostora več kot tisoč let kulturnozgodovinsko vezan na »nemški« srednjeevropski prostor, slovenski jezik pa več kot tisočletje pod vplivom nemškega jezika. Povedano natančneje so bile zemljepisne in družbene ter obojih časovne različice slovenščine v stiku naprej s časovnimi različicami bavarske in kasneje bavarsko-avstrijske visoke nemščine, nato pa še s knjižno nemščino, in sicer z njeno avstrijsko različico.³ Znotraj slovenskega govornega območja je pri tem delna izjema zemljepisno jezikovno obrobje, in sicer na zahodu Rezija, Beneška Slovenija (tudi Slovenska Benečija), tj. Terske in Nadiške doline, ter priobalna Istra, ki so bile v obdobju 1420–1797 del Beneške republike, na vzhodu ozemlje vzhodno od Kučnice in Mure, tj. današnja Prekmurje in Slovensko Porabje, ki je bilo tako rekoč od naselitve Ogrov v Panonski nižini leta 895 del ogrske vplivne sfere, ter na jugu Gorski kotar, ki je v prvi polovici 16. stoletja prešel iz upravnih okvirov Kranjske pod Hrvaško, tedaj v okviru Ogrske.

Medtem ko je geneza slovenskega jezika in njegovih narečnih ploskev v genealoških jezikoslovnih raziskavah znotraj primerjalnega jezikoslovja slovanskih jezikov relativno dobro raziskana,⁴ veliko več vprašanj ostaja odprtih v zvezi z njegovim oblikovanjem znotraj morebitnih jezikovnih zvez (nem. *Sprachbund*, rus. *языковой союз*, ang. *convergence linguistic area*). Slovenski jezik naj bi se poleg znotraj južno-slovanskega jezikovnega oziroma narečnega kontinuuma oblikoval tudi v okviru t. i. srednjeevropske jezikovne zveze (nem. *mitteleuropäischer Sprachbund*, ang. *Central*

³ Notranjo zgodovino slovenskega jezika po slovanski naselitvi Vzhodnih Alp in zahodne Panonske nižine sestavljajo naslednje časovne in zemljepisne jezikovne različice: praslovanščina (ok. 550–800 n. št.), alpska (zahodna južna) slovanščina (ok. 800–1000 n. št.), zgodnja (skupna, izhodiščna, enotna) slovenščina (ok. 1000–1200 n. št.) in narečna (neenotna) slovenščina (od ok. 1200 n. št.) (Šekli 2014: 296), časovne različice bavarsk(o-avstrijsk)e visoke nemščine pa so: bavarska stara visoka nemščina (izpričana ok. 750–1050), bavarsko-avstrijska srednja visoka nemščina (ok. 1050–1350), bavarsko-avstrijska zgodnja nova visoka nemščina (ok. 1350–1600) in bavarsko-avstrijska nova visoka nemščina (od ok. 1600) (prim. Kranzmayer 1956).

⁴ O oblikovanju slovenskega jezika in njegovih narečnih ploskev prim. Šekli (2018: 81–169, 297–387) in tam navedeno predhodno znanstveno literaturo.

European convergence linguistic area).⁵ Ta naj bi zaobjemala nemščino, t. i. srednjeevropske slovanske jezike in madžarščino. Nenemški jeziki tega jezikovnega areala namreč izkazujejo iz nemščine prevzeto besedje in nekatere skupne oblikoskladenjske lastnosti, ki naj bi nastale pod vplivom nemščine. V nadaljevanju je slovenski jezik zgodovinsko jezikoslovno kontekstualiziran s stališča slovensko-nemškega jezikovnega stika. Prikazano je dvostransko prevzemanje občno- in lastnoimenskega besedja iz jezika v jezik. Analizirani so tudi nekateri z nemškimi izposojenkami in tujkami prevzeti slovenski besedotvorni morfemi, in sicer pripone, ter nekateri besedotvorni vzorci, ki so v slovenščini postali produktivni pod vplivom nemščine. Z vidika teorije in metodologije zgodovinskega jezikoslovja se odgovarja na vprašanje, ali so prikazane prevzete in kalkirane jezikovne prvine zadostni pogoj za upravičenost koncepta hipotetične srednjeevropske jezikovne zveze.

2 Prevzeto besedje

Zemljepisni in s tem družbeni jezikovni stik med slovenščino in nemščino ter posledično jezikovno prevzemanje in posnemanje se v obeh jezikih, tako v narečjih kot v krovnih knjižnih jezikih, odraža predvsem v lastno- in občnoimenskem prevzetem besedju, pri slednjem pa v enobesednih leksemih, terminoloških besednih zvezah in frazemih. Čeprav je bilo prehajanje besedja do neke mere dvosmerno, ima izposojanje iz nemščine v slovenščino neprimerno večji obseg kot v obratni smeri.

2.1 Zemljepisna imena

Nekatera zemljepisna imena predlatinskega in latinskega izvora v Vzhodnih Alpah in zahodni Panonski nižini so bila od konca 6. stoletja iz balkanske in alpske romanščine prevzeta v tamkajšnji slovanski jezik, od konca 8. stoletja naprej pa nekatera iz slednjega dalje v bavarsko staro visoko nemščino, npr.:⁶ lat. *Corca*, balk. roman. **Korka* → psł. **Kŭrkā* > **Kŕrka* > alp. zah. jsl. **Kŕka* > sln. *Krka* – nem. *Gurk* ‘vodni tok in kraj na Koroškem’; lat. *Albanta*, balk. roman. **Albanta* → psł. **Ālbāntŭ* > **Olboṭb* > alp. zah. jsl. **Labot* > sln. *Lábot* ‘Labot/Lavamünd, kraj na Koroškem’ – nem. *Lavant* ‘Labotnica/Lavant, vodni tok na Koroškem’; lat. *Udinum*, alp. roman. **Ūdinu* (> furl. *Udin*) → psł. *(Ū)ūdīnŭ > *(V)ŷdŭnŭ > alp. zah. jsl. **Vīdān* > nar. sln. *Viden* (hiperkorektno knj. sln. *Videm*) – star. nem. *Weiden* ‘Videm/Udine/Udin, kraj v Furlaniji’; lat. *Glemona*, alp. roman. **Glemōna* (> furl. *Glemone*) → psł. **Glīmŭnŭ* > **Glŭmŷnŭ* > alp. zah. jsl. **Glŭmŷn* > sln. *Gumŷn* – star. nem. *Glemaun* ‘Gumin/Gemona/Glemone, kraj v Furlaniji’; lat. *Carnium*, balk. roman. **Karnju* → psł. **Kārniŷ* > **Kōrnŷ* > alp. zah. jsl. **Krāñ* > sln. *Krānj* ‘kraj na Kranjskem; Kranjska’ – nem. *Krain* ‘Kranjska’ (*Krainburg* ‘Kranj’); lat. *Celeia*, roman. **Kelēia* > balk. roman. **Kelēia* → psł. **Kēlŷiā* > **Celŷjē* > alp. zah. jsl. **Celjē* > **Celjē* > sln. *Célje* – nem. *Cilli* ‘kraj na Štajerskem’; balk.

⁵ Za zelo natančen pregled strokovne literature na temo srednjeevropske jezikovne zveze od začetnih hipotez konec 30. let 20. stoletja prim. Januška (2020), za kritični pretres koncepta imenovane jezikovne zveze na osnovi jezikovnih dejstev, predstavljenega v Kurzová (1996, 2019), pa Šekli (2023b, 2024).

⁶ O zemljepisnih imenih, prevzetih iz alpske in balkanske romanščine v slovanščino v Vzhodnih Alpah in zahodni Panonski nižini prim. Ramovš (1936), Snoj (2009), Šekli (2015), Repanšek (2016).

roman. **Gailja* > **Gēlja* → psł. **Gīlā* > **Žilā* > alp. zah. jsl. **Zila* > sln. *Zilja* – nem. *Gail* ‘vodni tok na Koroškem’ (manjšalnica sln. *Ziljica* – nem. *Gailitz*);⁷ lat. *Poetovio*, balk. roman. **Petauja* → psł. **Pīṭāujū* > **Pīṭōjū* > **Pbtūj* > alp. zah. jsl. **Ptūj* > sln. *Ptūj* – nem. *Pettau* ‘kraj na Štajerskem’. Glasovna podoba navedenih zemljepisnih imen v nemščini jasno priča o tem, da ta v slednjo niso bila prevzeta neposredno iz romanščine, temveč iz slovanščine, saj izkazujejo odraze nekaterih (južno)slovanskih glasovnih sprememb, kot so npr. *u*-jevska proteza na vzglasju pred *u*-jevskimi samoglasniki **ū*- > **uū*- (*Weiden*), mlajša regresivna ali druga palatalizacija mehkonebnikov **k^E* > **c^E* (*Cilli*) in metateza likvid s podaljšavo *(C)*āRC* > *(C)*RāC* (*Lavant*, *Krain*).

Na podoben način so bila iz slovanščine v bavarsko staro visoko nemščino na območju med Donavo, Jadranom in Panonsko nižino prevzeta tudi nekatera zemljepisna imena slovanskega izvora, npr.:⁸ psł. **Běrzīnīkā*/**Běrzīneikū* (> **Běrzynica*/**Běrzynik* > alp. zah. jsl. **Brēznica*/**Brēznik*) – nem. *Perschling* ‘vodni tok in kraj na spodnjem Avstrijskem’; psł. **bāltā* (> **bōlto* > alp. zah. jsl. **blāto*) ‘blato, močvirje’ – nem. *Palt* ‘kraj na spodnjem Avstrijskem’; psł. **Ārvīnā(iā)* > **Ōrvēna(ja)* > alp. zah. jsl. **Rāvna* – nem. *Ranna* ‘kraj na spodnjem Avstrijskem’; psł. **Māūrā* > **Mōrā* (> **Murā(iā)* > alp. zah. jsl. **Mura* > sln. *Múra*) – nem. *Mur* ‘vodni tok na Štajerskem’ (manjšalnica sln. *Murica* – nem. *Mürz*); psł. **Būstrikā* > **Býstrica* > alp. zah. jsl. **Bistrica* > sln. *Bistrica* – nem. *Feistritz* (več vodnih in krajevnih imen); psł. **Rūbīnīkā* > **Rýbŋnica* > alp. zah. jsl. **Rībica* > sln. *Rībica* – nem. *Reifnitz* (več vodnih in krajevnih imen); psł. **Ľubnō* > alp. zah. jsl. **Ľubno* > sln. **Ljubno* – nem. *Leoben* ‘kraj na Štajerskem’; psł. **Gārdīkū* ≥ **Gordbcb* > alp. zah. jsl. **Gradec* > sln. *Gradec* – nem. *Grätz* > *Graz* ‘kraj na Štajerskem’; psł. **Leipīnīkā* > **Lípŋnica* > alp. zah. jsl. **Līpnica* > sln. *Līpnica* – nem. *Leibnitz* ‘kraj na Štajerskem’; psł. **Ābālnīnīkā* > **Ābolŋnica* > alp. zah. jsl. **Jablannica* > sln. **Jāblanica* – nem. *Lafnitz* ‘Lafnitz/Lapincs/Lapinč, levi pritok Rabe pri Monostru’; psł. im. ed. s **bāltīnā* > **bōlŋno* > alp. zah. jsl. **blātno* ‘blatno (jezero)’ – nem. *Platten(see)* ‘Blatno jezero/Balaton’; psł. mest. mn. **Běržēsū* ≥ **Beržāx* > alp. zah. jsl. **Brěžā* ≥ sln. (v) *Brěžah* – nem. *Friesach* ‘Brēže/Friesach, kraj na Koroškem’; psł. mest. mn. **Pātāčēsū* ≥ **Potōčax* > alp. zah. jsl. **Potōčax* ≥ sln. (v) *Potōčah* – nem. *Potschach* ‘Potōče/Potschach, kraj na Koroškem’; psł. **Kūrčīkā* > **Křčica* > alp. zah. jsl. **Křčica* > sln. *Křčica* – nem. *Görschitz* ‘vodni tok na Koroškem’; psł. **Gārīkā* > **Gorīca* > alp. zah. jsl. **Gorica* > sln. *Gorica* – nem. *Görz* ‘Gorica/Gorizia/Guriza’. Navedeni zgledi zemljepisnih imen odražajo postopno prodiranje bavarske stare visoke nemščine s severa proti jugu in vzhodu, kar potrjuje odsotnost oziroma prisotnost odrazov nekaterih (južno)slovanskih glasovnih sprememb. Nekatera imena čisto na severu namreč ne izkazujejo na primer slovanske progresivne (tretje) palatalizacije mehkonebnikov (morda *Perschling*) in metateze likvid (*Perschling*, *Palt*), medtem ko nekatera tudi na severu, dosledno pa tista bolj na jugu in vzhodu vsa odražajo tretjo palatalizacijo mehkonebnikov (*Mürz*, *Feistritz*, *Reifnitz*, *Graz*, *Leibnitz*,

⁷ Upošteva se spoznanja nadomestnega glasoslovja je bila oblika bav. stvnem. *Gila* (> kor. bav. nem. *Gail*) najverjetneje prevzeta iz slovanščine v času pred slovansko mlajšo regresivno (drugo) palatalizacijo mehkonebnikov (psł. **Gīlā* → bav. stvnem. *Gila* > kor. bav. nem. *Gail*) in ne morda iz balkanske romanščine, saj bi se romanski **ē* ne bil nadomestil z bavarskim starovisokonemškim *i* (Repanšek 2016: 149, 153, 202).

⁸ O zemljepisnih imenih, prevzetih iz praslovanščine in alpske slovanščine v bavarsko staro visoko nemščino, prim. Ramovš (1936), Snoj (2009), Šekli (2014: 201–84), Anreiter (2015).

Lafnitz, *Görtschitz*, *Görz*) in južnoslovanski tip metateze likvid s podaljšavo v vseh položajih (*Friesach*, *Platten(see)*), tudi v praslovanskih nestaroakutiranih dvoglasniških zvezah na vzglasju (*Ranna*).

2.2 Osebna imena

Krščanska rojstna imena različnega izvora so bila iz cerkvene latinščine v slovenščino, natančneje v njene starejše časovne različice, po večini prevzeta prek bavarsk(o-avstrijsk) stare in srednje visoke nemščine.⁹ Da so bila tovrstna lastna imena v slovenščino sprejeta prek nemškega jezikovnega filtra, med drugim dokazujejo tudi njihove glasovne lastnosti, med katerimi sta v slovenščini zelo izrazita šumniška odraza latinskega sičnika *s*. Slednji je bil namreč v staro visoko nemščino prevzet kot *s* [*s] ter se je okoli leta 750 v nezvenečem glasovnem okolju spremenil v nezveneči trdonebni pripornik [*š], tj. glas med sičnikom [s] in šumnikom [š], v zvenečem glasovnem okolju pa v zveneči trdonebni pripornik [*ž], tj. glas med sičnikom [z] in šumnikom [ž], kar pa se v pisavi ni odrazilo (Kranzmayer 1956: 76–84, 87–93). Starovisokonemška (in tudi še srednjevisokonemška) trdonebna pripornika *š*, *ž* sta bila v slovenščino integrirana kot slovenska *š*, *ž*, npr.: lat. *Agnes* – sln. *Neža*, lat. *Alexius* – sln. *Aleš*, lat. *Ambrosius* – sln. *Ambrož*, lat. *Andreas* – sln. *Andraž*, lat. *Augustinus* – sln. *Avguštin*, lat. *Baltasar* – sln. *Boltežar*, lat. *Blasius* – sln. *Blaž*, lat. *Caspar/Gaspar* – sln. *Gašper*, lat. *Christiphorus* – sln. *Krištof*, lat. *Elias* – sln. *Ilijaž*, lat. *Erasmus* – sln. *Oražem*, lat. *Franciscus* – sln. *Francišek*, lat. *Isidorus* – sln. *Židor*, lat. *Johannes* – sln. *Janež*, lat. *Joseph* – sln. *Jožef*, lat. *Judas* – sln. *Judež*, lat. *Justus* – sln. *Jušt*, lat. *Lucas* – sln. *Lukež*, lat. *Matthaeus* – sln. *Matevž*, lat. *Matthias* – sln. *Matjaž*, lat. *Moses* – sln. *Možè*, lat. *Nicolaus* – sln. *Miklavž*, lat. *Oswaldus* – sln. *Ožbolt*, lat. *Primus* – sln. *Primož*, lat. *Salomon* – sln. *Šalamon*, lat. *Sebastianus* – sln. *Boštjan*, lat. *Sigismund* – sln. *Žižmond*, lat. *Simon* – sln. *Šimon*, lat. *Stephanus* – sln. *Štefan*, lat. *Taddaeus* – sln. **Tadevž*, lat. *Thomas* – sln. *Tomaž*, lat. *Ursula* – sln. *Uršula*. Sèm spada tudi nar. sln. *Ježuš* (npr. rezijansko *Jěžuš*, rod. ed. *Jěžuša*) ‘Jezus’. Na to, da so bila osebna imena dejansko prevzeta prek nemščine, jasno kažejo primeri, v katerih je nemška različica imena precej oddaljena od latinske, kot npr. lat. *Judocus* – nem. *Jobst* – sln. *Jošt*.

Iz svetniških imen so nastala tudi krajevna imena. Med njimi so zelo pogosta tista, ki vsebujejo sestavino lat. *sanctus* ‘sveti’, nem. *Sankt*, kar je bilo v slovenščino prevzeto kot *Šent-* (*Šentandraž*, *Šentanel*, *Šentilj*, *Šentjakob*, *Šentjanž*, *Šentjernej*, *Šentjošt*, *Šentjur* > *Šencūr*, *Šentlenart*, *Šentlovrenc*, *Šentožbolt*, *Šentpavel*, *Šentpeter*, *Šentrupert*, *Šenturh*, *Šentvid*), ki je bilo dalje lahko poenostavljeno v *Šen-* v položaju pred neustničnim soglasnikom in v *Šem-* v položaju pred ustničnikom (*Šempas*, *Šempeter*, *Šempolaj*) ter reducirano v *Št-* (*Štandrež*, *Štanjel*, *Štoblank*) in celo *Š-* (*Šmarjeta*, *Šmartin*, *Šmihel*, *Šmiklavž*, *Šmohor*, *Špeter*). Iz nemščine v slovenščino so bila prevzeta tudi nekatera druga zemljepisna imena (z opaznimi glasovnimi lastnostmi bavarsk(o-avstrijsk)e visoke nemščine), med katerimi izstopa veliko število prvotnih imen gradov, npr. nem. *Finkenstein* – sln. *Bekštajn*, nem. *Bleiburg* – sln. *Pliberk*, nem. *Gutenstein* – sln. *Guštanj*

⁹ Svetniška imena v slovenskih osebnih in zemljepisnih imenih so obravnavana v Merku (1993), zemljepisna imena s prvotno sestavino *Šent-* pa v Snoj (2009: 408–11).

‘Ravne na Koroškem’, nem. *Drauburg* – sln. *Traberk* ‘Dravograd’, nem. *Schönstein* – sln. *Šoštanj*, nem. *Sannegg* – sln. *Žovnek*, nem. *Mannesberg* – sln. *Majšperk*, nem. *Wagensberg* – sln. *Bogenšperk*, nem. *Weissenstein* – sln. *Boštanj*.

2.3 Enobesedni občnoimenski leksemi

Nemški jezikovni vpliv je bil v srednjem veku značilen za celoten slovenski jezikovni prostor, nemške občnoimenske izposojenke iz tega obdobja se namreč pojavljajo v vseh slovenskih narečjih, tudi tistih, ki so (bila) v stiku tudi z drugimi slovenščini stičnimi jeziki in njihovimi narečji, in sicer sta to na zahodu romanski furlanščina in kolonialna beneška italijanščina, na vzhodu pa madžarščina.¹⁰ Za ponazoritev tega procesa prevzemanja so v nadaljevanju vzorčno navedene značilne bavarsko-(o-avstrijsko) staro- in srednjevisokonemške izposojenke v slovenščini, ki so izpričane tudi na danes dveh zemljepisno obrobni območjih slovenskega jezikovnega prostora, in sicer v rezijanskem narečju primorske narečne skupine in v porabskih govorih prekmurskega narečja panononske narečne skupine.¹¹ Od teh nemških izposojenk, prisotnih v narečni slovenščini, so bile le nekatere sprejete tudi v slovenski knjižni jezik.

Bavarske staro- in visokonemške občnoimenske izposojenke v slovenščini so npr.: stvnem. *fasta* → psł. **postb* > knj. sln. *pōst*, rez. *pōst*, porab. *pōst*; stvnem. *fiħila* > *fiħa* → psł. **pila* > knj. sln. *pīla*, rez. *pīla* ‘žaga’, porab. *pīla* ‘pila’; stvnem. *wērd* → psł. **verd-ьnъ* > knj. sln. *vrēden*, rez. *wridan* ‘zaslužen’, porab. *vrēden* ‘vreden’; stvnem. *gīfatero* → psł. **botrъ/*gotrъ* > knj. sln. *bōter*, *bōtra*, rez. *gōtra* ‘botra; prijateljica’, porab. *bōter* ‘boter’, *bōtra* ‘botra’; stvnem. *scado* → psł. **škoda* > knj. sln. *škōda*, rez. *škōda*, porab. *škōda*; stvnem. *hūs* [*xūš], rod. ed. *hūses* [*xūšeš] → psł. **xyša*, **xyža* > knj. sln. *hiša*, rez. *hiša* ‘hiša’, nar. sln. *hiža*, porab. *iža* ‘hiša; soba’; stvnem. *missa* → psł. **mēša* > knj. sln. *māša*, rez. **meša* > *miša*, porab. *mēša*; stvnem. *pfanna* → psł. **pony*, tož. ed. **ponъъ* > knj. sln. *pōnev*, rez. *ponōw*, porab. *pōnev*; stvnem. *Karl* → psł. **korlъ* > knj. sln. *krāl̥j*, rez. *kraj*, porab. *krāu*; stvnem. *scāri* → knj. sln. *škārje*, rez. *škarje*, porab. **škarjice* > *škarce*.

Bavarsko-avstrijske srednjevisokonemške občnoimenske izposojenke v slovenščini so npr.: srvnem. *wīse* → nar. sln. *vīža* ‘način; napev, melodija’, rez. *wīža* ‘napev, melodija’; srvnem. *gewant* → nar. sln. *gvānt* ‘obleka’, rez. *gwānt*, porab. *gvānt*; srvnem. *rībisen* → knj. sln. *rībež(en)*, rez. *ribižāt* ‘ribati’; srvnem. *snīdære* > *snīder* → nar. sln. *žnīdar* ‘krojač’, rez. *žnjīdar* (porab. *šnājder* je prevzeto nem. *Schneider*); srvnem. *gelīch* > *glīch* → nar. sln. *glīh* ‘raven, enak’, rez. *glīh* ‘raven, enak; čeravno’, porab. **glīh* > *glī* ‘ravno, čeravno, čeprav’; srvnem. *vlēc* → nar. sln. *blēc* ‘zaplata’, rez. *blēc*,

¹⁰ Nemške izposojenke v narečni in knjižni slovenščini so bile doslej najbolj natančno obdelane slovarsko v Striedter-Temps (1963), Jazbec (2007), Bezljaj (1976, 1981, 1995, 2005, 2007), Snoj (1997/2016), Furlan (2013), SLA 2011–.

¹¹ Rezijansko narečno gradivo je podano v standardni obliki (gre za glasovno abstrakcijo jezikovnega stanja v glavnih štirih rezijanskih narečnih krajevnih govorih, in sicer so to govori krajev Bela/San Giorgio, Njiva/Gniva, Osojani/Oseacco in Solbica/Stolvisza) in je iz Steenwijk (2005). Gradivo porabskih govorov prekmurskega narečja pa je iz Mukič (2005), v katerem je dokumentirano besedje slovenskega narečnega govora kraja Gornji Senik/Felsőszölnök.

porab. *blèk* 'trebuh'; srvnem. *vazzen* → nar. sln. *básati* 'tlačiti, nakladati', rez. *basat*; srvnem. *virmen* → knj. sln. *bîrmati*, rez. *birmat*; srvnem. *volgen* → knj. sln. **bôlgati* > [bôḡgati] > *bôgati*, rez. *bogat*, porab. *bâugati*; srvnem. *mâlære* → nar. sln. *mâlar* 'pleskar, slikar', rez. *molar*, porab. *mâlati* 'risati, slikati'; srvnem. *vasche* → nar. sln. *fláša* 'steklenica', rez. *flajša* 'steklenica', porab. *flájša* 'čutara'; srvnem. *leiter(e)*: bav. srvnem. *lqiter* → nar. sln. *lôjtra* 'lestev', rez. *lôjtra*; srvnem. *sêgen* → nar. sln. *žégen* 'blagoslov', rez. *se žègnut* 'pokrižati se'; srvnem. *swach* → rez. *žboh* 'šibek, slaboten' (nar. sln. *švôh* je prevzeto pozneje).

Nesorazmerno manj pa je slovenskih izposojenk v bavarsk(o-avstrijsk)ih visokonemških narečjih. Te se pojavljajo predvsem v koroških in štajerskih nemških narečjih. Nekateri slovenizmi so celo del avstrijske različice knjižne nemščine, npr. sln. *hiša* → avstr. nem. *Keusche* 'kajža', sln. *júžina* → avstr. nem. *Jause* 'malica'; sln. *pogáča* → avstr. nem. *Pogatsche* 'pogača', sln. *potica* → avstr. nem. *Potitze* 'potica'; sln. *klopótec* → avstr. nem. *Klapotetz* 'klopotec'.¹²

Prevzemanje besedja pa ni potekalo samo znotraj ljudske kulture, tj. med narečji, temveč tudi v okviru učene kulture, tj. med knjižnima jezikoma. Avstrijska različica knjižne in pogovorne nemščine, ki se je izoblikovala v okviru t. i. *Stare Avstrije* (nem. *Altösterreich*), tj. Habsburške monarhije, je bila (vsaj v mestih) *lingua franca*, občevalni jezik, in je posledično vplivala na druge, diskurzivno šibkeje jezike tega kulturnega območja do razpada te politične tvorbe leta 1918. Na podlagi prevzemanja besedja je možno definirati t. i. *staroavstrijski kontaktni areal*, v katerega so spadale madžarščina, slovaščina, češčina, kot tudi poljščina, slovenščina in hrvaščina. T. i. *avstriacizmi*, tj. iz tedanje avstrijske različice knjižne in pogovorne nemščine (tudi iz drugih jezikov, denimo francoščine, s posredništvom avstrijščine) prevzeto in kalkirano besedje na območju imenovanega areala, so v primerjavi z izposojenkami v ljudski jezik mlajši ter so prehajali v knjižno in pogovorno slovenščino, npr.:¹³ avstr. nem. *Matura* → sln. *matúra*, avstr. nem. *Kredenz* → sln. *kredênce*, avstr. nem. *Fauteuil* → sln. *fotêlj*, avstr. nem. *Garçonnière* → sln. *garsonjêra*, avstr. nem. *Lavoir* → pog. sln. *lavôr* 'umivalnik, umivalna skleda', avstr. nem. *Sparherd* → nar. sln. *špôrget* 'štedilnik', avstr. nem. *Hetz* → pog. sln. *hêc* 'šala, potegavščina', avstr. nem. *Wichs* → pog. sln. *biks* 'loščilo (za čevlje)', avstr. nem. *Biskotte* → sln. *piškôt*, avstr. nem. *Buchtel* → sln. *búhtelj*, avstr. nem. *faschieren* → pog. sln. *fašîrati* 'na drobno mleti ali sekljati', avstr. nem. *Karfiol* → sln. *karfijôla*, avstr. nem. *Palatschinke* → sln. *palačînka*, avstr. nem. *paprizieren* → sln. *papricîrati*, avstr. nem. *Pomerantsche* → sln. *pomarânča*, avstr. nem. *Ribisel* → sln. *rîbez*, avstr. nem. *Spritzer* → pog. sln. *šprîcar* 'brizganec', avstr. nem. *Stamperl* → pog. sln. *štámprl* 'silce'; prim. tudi zloženke oziroma besedne zveze kot npr. avstr. nem. *Teebutter* → sln. *čajno maslo*.

¹² Tudi o slavizmih v kuharski terminologiji v avstrijski nemščini prim. Pohl (2007), o slovenizmih v štajerski nemščini pa Wonisch (2020). Vsi navedeni zgledi so sprejeti v slovar avstrijske različice knjižne nemščine (ÖW).

¹³ O staroavstrijskem kontaktnem arealu prim. Newerkla (2002, 2017, 2020).

Poleg avstriacizmov so prek avstrijske knjižne nemščine v knjižno slovenščino zlasti v 19. in v prvih desetletjih 20. stoletja po večini prešli tudi t. i. *evropeizmi*, tj. evropske tujke (med katerimi je večina grško-latinskega izvora). Knjižna nemščina je bila torej vsaj do leta 1918 (delno pa tudi še do druge svetovne vojne) jezik posrednik, prek katerega je knjižna slovenščina sprejemala mednarodno in zelo razširjeno besedje iz evropskih jezikov. To pomeni, da so evropeizmi v slovenščino večinoma prišli prek nemščine, npr.: nem. *Benzin* → sln. *bencîn*, nem. *Dekan* → sln. *dekân*, nem. *Zone* → sln. *côna*, nem. *Kassette* → sln. *kasêta*, nem. *Sport* → sln. *špôrt*, nem. *Stipendium* → sln. *štipêndija*, nem. *Student* → sln. *študênt*, nem. *Vase* → sln. *vâza*, nem. *Version* → sln. *vêrzija*, nem. *Viadukt* → sln. *viadûkt*, nem. *Vulkan* → *vulkân*. Nekatere od teh besed nemško jezikovno posredništvo izkazujejo tudi s svojo glasovno podobo (npr. *bencîn*, *côna* s c- in ne morda z z-; *špôrt*, *štipêndija*, *študênt* z začetnima soglasniškima sklopoma *šp-*, *št-* in ne morda *sp-*, *st-*).

2.4 Enobesedni in večbesedni kalki

Poleg enobesednih občnoimenskih leksemov, prevzetih iz nemščine, se v slovenščini pojavlja tudi po nemščini kalkirano besedje, in sicer tako enobesedni kot večbesedni leksemi. Nekateri enobesedni pomenski in oblikovno-pomenski kalki po nemškem vzoru (ki so v nemščini lahko spet kalki po drugih jezikih, v starejših obdobjih po latinščini) so se oblikovali že v praslovanščini in so bili v slovenščino podedovani (npr. lat. *media hebdomas* ‘sredina tedna, sreda’ – stvnem. *mittaweha* > nem. *Mittwoch* – sln. *srêda* ‘sreda, tretji dan v tednu’), večina pa jih je nastala v slovenščini, in sicer tako v ljudskem jeziku (npr. lat. *legere* – stvnem. *lesen*, oboje ‘zbirati, nabirati (npr. sadeže)’), preneseno ‘zbirati (črke pri branju), brati, čitati’ – sln. *bráti* ‘čitati’; nem. *verstehen* ‘razumeti’ – nar. in pog. sln. *zastopîti* ‘razumeti’; nem. *gefallen* ‘biti všeč’ – nar. in pog. sln. *dopásti* ‘biti všeč’) kot pozneje tudi v knjižni slovenščini (npr. nem. *ausfliegen* ‘izleteti’ vs. *Ausflug* ‘izlet’ – sln. *izletêti* vs. *izlêt*).¹⁴

Narečna in posledično knjižna slovenščina pozna tudi številne po nemščini kalkirane frazeme, npr.:¹⁵ nem. *Pech haben* – sln. *imeti smolo* – nar. it. *avere pegola* (za knj. it. *avere iella*); nem. *jemandem an die Hand gehen* – sln. *iti komu na roko* vs. it. *dare una mano a qualcuno*; nem. *ins Wasser fallen* – sln. *pasti v vodo* vs. it. *andare a monte/in fumo/a rotoli*; nem. *tief in die Tasche greifen* – sln. *(po)seči globoko v žep* vs. it. *pagare un occhio della testa*; nem. *auf eigene Kosten kommen* – sln. *priti na svoj račun* vs. it. *trovarci il proprio tornaconto*; nem. *an allen Ecken und Enden* – sln. *na vseh koncih in krajih*; nem. *sich gut abschneiden* – sln. *dobro se odrezati*; nem.

¹⁴ Zgledi enobesednih kalkov so iz Snoj (2016).

¹⁵ Navedeni zgledi kalkiranih frazemov so bili vzorčno zbrani ob spremljanju televizijskega sporeda avstrijske javne radiotelevizije ORF v nemškem in slovenskem jeziku na južnem (avstrijskem) Koroškem (in sicer televizijskih oddaj iz deželnega studia v Celovcu, natančneje dnevnoinformativne oddaje *Kärnten heute* v nemškem jeziku in tedenske oddaje magazinskega tipa *Dober dan, Koroška, dober dan, Štajerska* v slovenskem jeziku). Zbrano gradivo je bilo dopolnjeno po Keber (2011), ki slovenskim frazomom protistavlja tudi tujejezične pomenske vzporednice, ne z namenom določanja izvora slovenskih frazemov, temveč iskanja tipološke (ne)podobnosti v nekaterih, navadno bolj razširjenih jezikih. Za italijansko gradivo je bil uporabljen tudi slovar v Fabjan Bajc (1995).

sich etwas (z. B. *der Musik*) *verschreiben* – sln. *zapisati se čemu* (npr. *glasbi*); nem. *ein eingespieltes Team* – sln. *uigrana skupina*; nem. *am Zug sein* – sln. *biti na potezi*; nem. *alle Hände voll zu tun haben* – sln. *imeti polne roke dela* vs. it. *essere oppresso dal lavoro*; nem. *aus erster Hand* – sln. *iz prve roke*; nem. *freie Hand haben* – sln. *imeti prosto roko*; nem. *Die Entscheidung ist gefallen* – sln. *Odločitev je padla*; nem. *Das pfeifen die Spatzen von den Dächern* – sln. *To čivkajo že vrabci na strehi*; znotraj teh tudi pregovore (nem. *Jeder ist seines Glückes Schmied* – sln. *Vsak je svoje sreče kovač*).¹⁶ Podobno velja tudi za nekatere druge večbesedne izraze (npr. nem. *nur noch dreimal schlafen und ist Weihnachten* – nar. sln. *samo še trikrat spat in je božič*). Nekateri slovenski frazemi nimajo vzporednic samo v nemščini (in drugih jezikih, ko (so) bili zgodovinsko v stiku z nemščino), temveč tudi v širše (npr. sln. *biti pred vrati* – nem. *vor der Tür stehen* – it. *essere alle porte*; sln. *zategniti pas* – nem. *den Gürtel enger schnallen* – it. *tirare la cinghia*; sln. *pognati v zrak* – nem. *in die Luft sprengen* – it. *far saltare in aria*; sln. *postaviti na noge* – sln. *auf die Beine stellen* – it. *mettere in piedi*; sln. *zur Seite treten* – nem. *stopiti na stran* – it. *mettersi da parte*), zaradi česar je včasih težko nedvoumno določiti, ali gre pri tem za oblikovno-pomenske kalke ali samo za naključno tipološko podobnost (tj. čezjezikovno podobne miselne predstave, ki se odražajo v podobnih frazemih). Nadalje je treba poudariti, da ni nujno, da so vsi tovrstni frazemi v osrednjeslovenskem prostoru nastali pod vplivom nemščine, možno pa je, da je jezikovni stik spodbudil nastanek in/ali ohranitev tovrstnih prenesenih besednih zvez.

3 Prevzeti besedotvorni morfemi, in sicer pripone

V zgodovinskem jezikoslovju je znano, da se prevzem pripone (*suffixus*) iz jezika v jezik lahko zgodi, če sta iz jezika dajalca v jezik prejemnik prevzeta tako besedotvorni predhodnik (*suffixandum*) kot tudi njegova izpeljanka (*suffixatum*). Prisotnost obeh v jeziku prejemniku omogoči morfemsko analizo tvorjenke na besedotvorno podstavo in pripono ter posledično izločitev prevzete pripone, ki lahko postane produktivna na neprevzetih in prevzetih osnovah, prisotnih v jeziku prejemniku. V zgodovini slovenskega jezika se je tovrstno prevzemanje začelo že v njegovi predzgodovinski dobi, tj. v praslovanščini, in se nadajevalo v zgodovinski dobi.

Praslovarska pripona **-arʔ* je bila najverjetneje iz (bavarske) stare visoke nemščine v praslovanščino prevzeta do okoli 700 n. št., tj. po slovanski razselitvi iz prvotnega poselitvenega prostora v severnokarpatškem bazenu (npr. stvnem. **bōk-* (> *buohha* 'bukev', *buoh* 'pisava, knjiga') → psł. **bōkū* > **buky*, rod. ed. **bōkūvē* > **bukʔve* > stcsł. *buky*, rod. ed. *bukʔve* 'bukev; zapis, listina' vs. stvnem. **bōkārī* (> *buohhārī*, bav. *puahhārī* 'pisar, pismen človek') → psł. **bōkārjū* > **bukaʔʔ* > stcsł. *bukaʔʔ* 'pisar, pismen človek', posledično psł. **buk-y* vs. **buk-arʔ*; bav. stvnem. *mūta* 'carina' → psł.

¹⁶ Nekoliko več pomenskih in oblikovno-pomenskih kalkov po nemščini se pojavlja v knjižni slovenščini na južnem (avstrijskem) Koroškem, kjer vpliv nemščine na slovenščino zaradi slovensko-nemške dvojezičnosti razumljivo še vedno traja in je zelo močen. V tamkajšnjih slovenskih medijih lahko slišimo besedne zveze in frazeme kot npr. sln. *en teden navrh* 'čez en teden' po nem. *eine Woche darauf*, sln. *To je zdaj z mize* 'To ni več aktualno', kar je dobesedni prevod nem. *Das ist jetzt vom Tisch*.

**mūtā* > **myto* > stesl. *myto* ‘plačilo, darilo’ vs. bav. stvnem. **mūtāri* ‘mitničar’ → psl. **mūtārjū* > **mytarb* > stesl. *mytarb* ‘mitničar’, posledično **myt-o* vs. **myt-a’rb*).¹⁷ Pripona *-ar* je bila v slovenščino vsaj v nekaterih redkih primerih podedovana že iz praslovanščine. V zgodovini slovenščine pa se je pogostnost samostalnikov s pripono *-ar* znatno povečala z bavarsk(o-avstrijsk)imi staro-, srednje- in novovisokonemškimi izposojenkami s pripono stvnem. *-āri* > srvnem. *-ære* > nem. *-er* (npr. srvnem. *krame* ‘roba, krama, šara’ → sln. *krāma* vs. srvnem. *kramære* ‘trgovec, kramar’ → sln. *krāmar*; srvnem. *mālen* ‘pleskati, slikati’ → nar. sln. *mālati* vs. srvnem. *mālære* ‘pleskar, slikar’ → nar. sln. *mālar* ‘pleskar, slikar’), pripona *-ar* pa je postala produktivna na neprevzetih in prevzetih samostalnikih in glagolih (npr. sln. *ključ* → *ključar*, *strojiti* → *strojār*; *fužina* → *fužinar*, *kúhati* → *kúhar*, *kôča* → *kôčar*, *kājza* → *kājzar*, *grūnt* → *grūntar*, *bājta* → *bājtar*).¹⁸

Poleg pripone *-ar* se v narečni in knjižni slovenščini (in nekaterih drugih srednje-evropskih slovanskih jezikih) pojavljajo nekatere druge pripone, prevzete iz nemščine, kot *-inga/-unga*, *-ija* in *-man*.¹⁹ Slovenski priponi *-inga* in *-unga* sta prevzeti bavarska staro- in srednjevisokonemška pripona *-inga* (npr. srvnem. *geriuwen* ‘žalostiti’ → sln. *grévati* ‘žalostiti’ vs. stvnem. **giriūwinga* → sln. *grēvinga* ‘kesanje’) in pripona *-ung* iz pogovorne bavarsko-avstrijske nemščine (npr. stvnem. *irrunge* ‘napaka, prepir’ → sln. *irunga* star. ‘napaka, prepir’); pozneje se je z njuno pomočjo izpeljevalo tudi domače besedje (npr. sln. *prepiringa* ‘prepir’, *pretežinga* ‘tovor’). Slovenska pripona *-ija* je prilagojena srednjevisokonemška pripona *-īe* (npr. stvnem. *abbat* (> srvnem. *abbet* > nem. *Abt*), bav. stvnem. **appāt* ‘opaf’ → psl. **opatb* > sln. *opât* vs. srvnem. *abbateia*, bav. srvnem. **appateie* ‘opatiija’ → sln. *opatīja*; sln. *kmēt* vs. *kmetīja*) (Bajec 1950: 18–9).²⁰ Slovenska pripona *-man* je bila v slovenščini prvotno prisotna v prevzetih nemških zloženkah, ki so poimenovala moške osebe (npr. bav. stvnem. **zimpar* → nar. sln. *cimper* ‘otrešje’ vs. bav. stvnem. *zimparman* → nar. sln. *cimperman* ‘tesar’), in je bila pozneje drugotno razširjena vsaj na nekatere samostalnike, tedaj prisotne v slovenščini, in sicer na tiste za poimenovanje moških bitij (sln. *rāca* → *rācman*).²¹

¹⁷ Za germanski vir praslovanške prevzete prepone **-arb* kot tudi za izvor prevzetih pripon *-ar*, *-lj-ar* in *-n-ar* v narečni in knjižni slovenščini prim. Šekli (2023a).

¹⁸ Podobno sta bili iz bavarsk(o-avstrijsk)je visoke nemščine v slovenščino prevzeti tudi zloženi priponi *-lj-ar* in *-n-ar* (avstr. nem. *Keusche*, nar. *Kaise*, *Kaische* ‘kajža, koča’ → sln. *kājza* vs. avstr. nem. *Keuschler* → nar. sln. *kajžljār*; srvnem. *grunt* ‘tla, zemlja, posestvo’, nem. *Grunt* ‘tla, zemlja, temelj, osnova’ → sln. *grūnt* vs. nem. *Gruntner* (ohranjeno kot priimek) → nar. sln. *gruntnar* ob domači izpeljanki *grūntar*), ki sta postali produktivni tako na domačih kot na prevzetih osnovah (nar. sln. *kočljār*, *bajtljār*, *kočnar*, *bajtnar*).

¹⁹ Glede pripon *-inga/-unga*, *-ija* and *-man*, prevzetih iz nemščine v slovenščino, prim. Bajec (1950: 56, 18–9, 55–6), Striedter-Temps (1963: 73–7).

²⁰ Srednjevisokonemška pripona *-īe* je v zgodovini nemščine dokumentirana od 10. stoletja naprej ter je bila prevzeta z izposojenkami iz srednjeveške latinščine (srlat. *abbateia* ‘opatiija’ → stvnem. *abbateia* > srvnem. *abbateia* > nem. *Abtei* ‘opatiija’) in stare francoščine (stfranc. *vilanīe* ‘kmečko obnašanje’) (Kluge 2011: 230; Fleischer, Barz 2012: 198–9).

²¹ Za interpretacijo pripone *-man* v slovanskih jezikih kot avtohtone, in sicer nastale po morfemski reanalizi izpeljank iz besedotvorne podlage na **-m-* s pripono **-anb* (**Radomirb* + **-anb* → **Radomanb* > *Radm-an* → *Rad-man* in posledično *Vuk* → *Vuk-man*), prim. Skok (1924).

Nemški glagoli na *-ieren*, ki so bili prvotno prevzeti iz latinščine in so v knjižni nemščini predstavljali učeno besedje, so bili v knjižno slovenščino integrirani s hibridno nedoločniško pripono *-ir-a-*. V slovenskem knjižnem jeziku druge polovice 19. stoletja, ki je dokumentiran v Pleteršnikovem *Nemško-slovenskem slovarju* (1894–1895), so tovrstni glagoli že zelo dobro zastopani, večina od njih je še danes del sodobne knjižne slovenščine, nekateri sicer z rahlo spremenjenim pomenom, npr. nem. *klystieren* → sln. *klistīrati*, nem. *licitieren* → sln. *licitīrati*, nem. *liquidieren* → sln. *likvidīrati*, nem. *mappieren* → sln. *mapīrati*, nem. *marschieren* → sln. *maršīrati*, nem. *maskieren* → sln. *maskīrati*, nem. *octroyieren* → sln. *oktrojīrati*, nem. *operieren* → sln. *operīrati*, nem. *ordinieren* → sln. *ordinīrati*, nem. *präsentieren* → sln. *prezentīrati*, nem. *privilegieren* → sln. *privilegīrati*, nem. *promovieren* → sln. *promovīrati*, nem. *soufflieren* → sln. *sufliīrati*, nem. *studieren* → sln. *študīrati* (Pleteršnik 1894–1895: passim). V nakaterih slovenskih narečjih, ki so bila pod vplivom knjižne in pogovorne nemščine do konca prve svetovne vojne, se s pomočjo pripone *-ir-a-* integrirajo tudi glagoli, izposojeni iz drugih jezikov in njihovih narečij, na primer iz romanskih jezikovnih različic. To na primer velja za kraško narečje, v katerem se glagoli iz (tržaške) kolonialne beneške italijanščine podomačijo z imenovano pripono, za razliko od rezijanskega, terskega in nadiškega narečja, v katerih je nemški jezikovni vpliv začel pojenjati s priključitvijo Fulanije Beneški republiki (leta 1420) in kjer se glagoli, prevzeti iz furlanščine in (knjižne) italijanščine, prilagodijo z domačimi nedoločniškimi priponami, kot sta *-a-* in *-i-* (npr. knj. it. *badare*, ben. it. *badar*, furl. *badâ* → kraš. *bā'diārət* vs. nad. *badat* 'posvečati pozornost, paziti'; knj. it. *fallire*, ben. it. *falir* → kraš. *fāl'iarət* : furl. *falâ* → nad. *falat/falit*, rez. *folāt* 'spodleteti'),²² v rezijanščini tudi z nemško-slovensko hibridno nedoločniško pripono *-in-a-*.²³

Poleg besedotvornih so bili iz nemščine v slovenščino sicer zelo redko prevzeti tudi morfemi, ki tvorijo osnovo. Sèm spada t. i. podaljša osnove z *-n-* v nemcizmih kot nar. sln. *kránc̣li*, rod. ed. *kránc̣lina* 'venec' in *tótli*, rod. ed. *tóṭlina* 'datelj', po moderni vokalni redukciji nar. sln. *kránc̣elj* [kránc̣əḷ], rod. ed. *kránc̣eljna* [kránc̣əḷna] in *tóṭelj* [tóṭəḷ], rod. ed. *tóṭeljna* [tóṭəḷna].²⁴ Slovenski samostalniki tega tipa prvotno izhajajo iz dveh nemških virov. Prvo skupino sestavljajo južnonemške manjšalnice srednjega spola s pripono srvnem. *-līn*, knj. nem. *-lein*, avstr. nem. *-l* (npr. srvnem. *krānzlīn*, *krānzlīn*, bav.-avstr. nem. *Krānzlein*, nar. avstr. nem. *Kranzl*, ki je manjšalnica srvnem.

²² Nadiško, tersko in rezijansko narečno gradivo je iz Skubic (1997: 180–92), rezijansko tudi iz Steenwijk (2005), kraško iz kraja Križ/Santa Croce pa iz Cossutta (2008).

²³ V rezijanskem narečju se glagolske izposojenke integrirajo na različne načine, in sicer glede na vir izposoje na eni strani in glede na glagolski vid na drugi: 1) nemcizmi so navadno nedovršni in izkazujejo domačo nedoločniško pripono *-a-* ali hibridno nedoločniško pripono *-in-a-* (nem. *spähen* → rez. *špegat* nedov. 'gledati (na skrivaj)' in *po-špegat* dov.; nem. *putzen* → rez. *pūcinat* nedov. 'čistiti' in *s-pūcinat* dov.; nem. *malen* → rez. *mulinat* nedov. 'pleskati, slikati' in *na-mulinat* dov.); 2) telični romanski glagoli so dovršni in imajo domače nedoločniške pripone, ki spominjajo na pripone jezika dajalca (it. *provāre*, furl. *provâ* → rez. *provāt* 'poskusiti' dov. in *provavat* nedov. 'poskušati'); 3) romanski glagoli z področja učenega besedja so dvovidski in se integrirajo s hibridno pripono *-in-a-* (it. *difendere*, furl. *difindī* → res. *difindinat* nedov./dov. 'braniti') (Benacchio 2023).

²⁴ Glede izvora podaljšave osnove na *-n-* v slovenščini prim. Ramovš (1924: 110–3) z dopolnitvijo razlage na podlagi gradiva iz rezijanskega in terskega narečja ter porabskih govorov prekmurskega narečja v Šekli (2025).

kranz ‘venec’, knj. nem. *Kranz*, nar. avstr. nem. *Krânz*). Drugi vir pa predstavljajo nemški samostalniki ženskega spola šibke sklanjatve na *-l* s končnico *-en* v množini (npr. srvnem. *datel* ‘datelj’, im. mn. *datelen*, knj. nem. *Dattel*, im. mn. *Datteln*), ki so bili zaradi pogoste rabe v množini v slovenščino prevzeti tako v ednini kot v množini (nar. nem. **Tottel* je bilo prevzeto kot sln. **totl’/*totl’i*, nar. nem. im. mn. **Tottelen* pa kot sln. **totl’ni/*totl’ini*). Ta tip samostalnikov se je nato v slovenščini razširil tudi na samostalnike z osnovo na *-l*, tako tiste iz nemščine, ki tam v množini nimajo končnice *-(e)n* (npr. nem. *Knödel* ‘cmok’, im. mn. *Knödel* – nar sln. *knédelj*, rod. ed. *knédeljna* ‘cmok’), kot tudi tiste domačega izvora (npr. nar. sln. *prijâtelj*, rod. ed. *prijâteljna*). V knjižno slovenščino so bili sprejeti le nekateri od tovrstnih nemcizmov, ki pa po večini podaljšavo osnove izkazujejo le dvojnično (npr. knj. sln. *nâgelj*, rod. ed. *nâgeljna*, *dâtelj*, rod. ed. *dâteljna* in *dâtlja*).

4 Drugotno produktivni besedotvorni vzorci in določni člen

Za razliko od prevzemanja besedja, ki je bilo zelo obsežno in do neke mere celo dvostransko, pa je vplivanje na slovnično zgradbo precej bolj redko in enostransko. V njem se namreč zrcali predvsem vpliv nemščine na slovenščino. Na ravni slovnice gre v tem kontekstu vsaj omeniti še nekaj oblikovnih in skladenjskih pojavov.

Nekateri podedovani besedotvorni vzorci so v slovenščini najverjetneje pod vplivom nemščine postali bolj produktivni. Sèm morda spada dosledna raba poimevanj za ženska bitja tako v narečjih kot knjižnem jeziku, pri čemer so zelo produktivne podedovane pripone za tvorbo ženskih oblik (fenimativov) kot *-ica* (*kmêt* → *kmetica*, *golôb* → *golobica*), *-ka* (*gorjân* → *gorjânka*), *-inja* (*bôg* → *boginja*), *-ulja* (*vôlk* → *volkúlja*) itd. (Bajec 1950: 36, 46–7, 94–5, 102).²⁵ Ni nemogoče, da je bila strogo vzporedna raba moških in ženskih poimenovanj v slovenščini okrepljena zaradi intenzivnega jezikovnega stika z nemščino, za katero je tudi značilno dosledno pojavljanje ženskih oblik k moškim (prim. vzporedno rabo moških in ženskih oblik priimkov v krstnih knjigah, ki se pojavljajo (v prevodu?) v obeh jezikih (npr. *Župnija Kamnik*, *krstna knjiga*: nem. *Taller* (21. 8. 1644) → *Tallerin* (19. 1. 1642), sln. *Dolar* (25. 8. 1631) → *Dolariza* (26. 10. 1631) – prečrkovanje Andrej Kotnik). Samo za knjižni, ne pa tudi za narečni jezik v slovenskem (in širše srednjeevropskem) jezikovnem prostoru pa je značilna v primerjavi s staroslovanskim stanjem občutno povečana raba podedovanega besedotvornega vzorca tipa **ryba* → (**rybiti*) → **rybařb* → **rybarstvo*, ki ima vzporednici v nem. *Fisch* → (*fischen*) → *Fischer* → *Fischerei* in madž. *hal* → *halász* → *halászat* (npr. sln. *vino* → *vinar* → *vinarstvo*, *strojiti* → *strojar* → *strojarstvo*).²⁶ Pri zemljepisnih imenih pa v ta kontekst verjetno gredo krajevna imena v zahodnopanonskem prostoru, ki izkazujejo tipološko podobne strukturne tipe in so navadno izpeljana iz osebnih imen. Slovanskim imenom z najpogostejše zloženo pripono na *-ci* v panonski slovenščini (*Sakalovci*, *Števanovci*, *Farkašovci*, *Petrovci*, *Domanjševci*, *Prosenjakovci*, *Petišovci*) in na *-ec*

²⁵ Za poimenovanja ženskih bitij v knjižnem jeziku 16. stoletja, znotraj katerih pomembno vlogo igrajo formalni feminativi, prim. Merše (2008).

²⁶ O slovenskem besedotvornem vzorcu *vino* – *vinar* – *vinarstvo* oz. *strojiti* – *strojar* – *strojarstvo* v kontekstu srednjeevropskega jezikovnega areala prim. Šekli (2021).

v kajkavščini (*Čakovec*, *Vratišinec*, *Domašinec*, *Pribislavec*, *Ivanovec*) namreč oblikovno ustrezajo madžarska imena, ki so prvotni sklopi (razumljeni tudi kot zloženske) z drugo sestavino *-falva* 'njegova/njena vas' (*Pártosfalva*, *Apátistvánfalva*), tudi *-falu* (*Szakonyfalva*) in *-fa* (*Farkasfa*, *Domokosfa*), ali *-háza* 'njegov/njen dom' (*Dávidháza*, *Pétesháza*), in nemška imena z roditeljskim osebnega omena kot prvo sestavino in *-dorf* 'vas' kot drugo sestavino (*Petersdorf*).²⁷

Ena redkih skladenjskih posebnosti slovenščine, nastala po nemškem zgledu, ki ima zelo veliko razširjenost v narečjih in starejšem knjižnem jeziku do obdobja purizma v začetku 19. stoletja, je t. i. določni člen. Medtem ko se v knjižnem jeziku piscev z osrednjeslovenskega prostora pojavlja tudi ob samostalniku (npr. v *tim zhaŕu*), se v narečjih pojavlja bolj ali manj samo ob pridevniku (npr. *ta vĕlika hĭša*).²⁸ Druge skladenjske posebnosti pa so bile večinoma prisotne samo v starejšem knjižnem jeziku. To sta na primer raba krajevnih prislov po nemškem modelu (npr. nem. *herunter* se prevaja kot *fem doli*, *femkaj doli*, *lefem doli*: nem. *der vom himel ift herunter kommen* – sln. *kateri je od Neba femkaj doli priŕhal*) (Merše 2003)²⁹ in po nemščini kalkirana raba predlogov (npr. nem. *durch Jesum Christum* – sln. *skuži Jezusa Kristusa*, nem. *er sagt zu ihm* – sln. *rezhe k'njemu*) (Orožen 1975).

5 Sklep

V kritičnem pretresu koncepta *srednjeevropska jezikovna zveza*, predstavljenega v Kurzová (1996, 2019), so bila v Šekli (2023a) z vidika zgodovinskega jezikoslovja predlagana nekatera teoretično-metodološka izhodišča za dopolnitev raziskovanja na tem področju, ki so v pričujočem besedilu ponatančena: 1) jezikovna zveza, tj. konvergentni kontaktni areal, je zamejena zemljepisno in časovno, pri čemer določen narečni kontinuum lahko istočasno ali zaporedno spada v več kontaktnih arealov in v različnih časovnih obdobjih v različne kontaktne areale; 2) jezikovna zveza vsebuje jezike vsaj treh ne ožje sorodnih jezikovnih skupin; 3) jezikovno vplivanje je večsmerno, tj. jeziki areala so (vsaj do neke mere) hkrati vplivajoči in vplivani jeziki; 4) jezikovno vplivanje se dogaja na ravni narečij in knjižnega jezika; 5) posledica jezikovnega vplivanja je jezikovno prevzemanje (prevzeto besedje) in jezikovno posnemanje (pomenski in oblikovno-pomenski kalki); 6) posledica večsmernega jezikovnega vplivanja so skupne jezikovne inovacije (kot tudi skupni ohranjeni arhaizmi); definicijske lastnosti jezikovne zveze so skupne konvergentne jezikovne inovacije, ki niso naključne, temveč so nastale pod vplivom jezikovnega stika, kar je možno določiti samo z upoštevanjem diahronega vidika (relativna in absolutna kronologija jezikovnih sprememb); 7) pri

²⁷ Zgledi krajevnih imen so iz *Atlase Slovenije* (AS).

²⁸ O določnem členu v slovenščini prim. Kolarič (1960, 1961a, 1961b), Orožen (1972), Trovesi (2004), o ugotovitvah slednjega za slovenščino pa v Šekli (2024b). Za razliko od določnega člena v osrednjeslovenskem prostoru, ki je nastal pod vplivom nemščine, pa sta bila določni in nedoločni člen v primorskih slovenskih narečjih dodatno okrepljena s strani romanskih jezikovnih različic (prim. Benacchio 1996, Bažec 2012).

²⁹ V nasprotju z rabo krajevnih prislovov po nemškem modelu v osrednji slovenščini pa je v prekmurskem narečju, po prvi svetovni vojni produktivno v njegovih porabskih govorih, zelo razširjena raba krajevnih prislovov (tudi podvojena) pod vplivom madžarščine (npr. madž. *le-ir* – porab. *doj-s-pisati* 'napisati', dobesedno 'doli napisati') (Bajzek Lukač 2016).

določanju hierarhije jezikoslovnih meril sta relevantni skladenjska in oblikovna ravnina, medtem ko sta besedje in glasovna ravnina manj pomembna.

Slovensko-nemški jezikovni stik v Vzhodnih Alpah in zahodni Panonski nižini, ki je v večjem delu slovenskega jezikovnega prostora trajal od druge polovice 8. stoletja do razpada Avstro-Ogrske monarhije leta 1918, se odraža v jezikovnem prevzemanju in posnemanju na ravni besedja in slovnične zgradbe. Medtem ko je bilo prevzemanje besedja do neke mere dvostransko – pri tem je treba poudariti, da je obseg nemcizmov v slovenščini nesorazmerno večji od števila slovenizmov v nemščini –, pa se v slovničnih inovacijah zrcali povečini samo vpliv nemščine na slovenščino. Podobno kot za slovenščino velja tudi za druge nenemške jezike v srednjeevropskem prostoru, tj. druge t. i. srednjeevropske jezike in madžarščino. Glede na jezikoslovna merila opredelitve pojavnosti *jezikovna zveza* sta za določitev slednje med drugim pogoj predvsem večsmerni jezikovni vpliv ter skupne konvergentne jezikovne inovacije na skladenjski in oblikovni ravni, nastale zaradi jezikovnega stika. Za obravnavano jezikovno območje, v katerem je nemščina bila (in ponekod še vedno je) prevladujoči vplivajoči jezik, skladenjske in oblikovne inovacije v drugih stičnih jezikih pa zelo redke, je poimenovanje *srednjeevropska jezikovna zveza* neutemeljeno. Zato se zdi primernejši pojem *srednjeevropski kontaktni areal* (nem. *mitteleuropäisches Kontaktareal*), ki v primerjavi s prvim nakazuje manjšo stopnjo jezikovne konvergence.

VIRI IN LITERATURA

- Peter ANREITER, 2015: *Sinnbezirke der ältest bezeugten slawischen Namen in Österreich*. Wien: Praesens Verlag.
- AS = *Atlas Slovenije*. Ljubljana: Mladinska knjiga, Geodetski zavod Slovenije, ³1996.
- Anton BAJEC, 1950, 1952, 1952, 1959: *Besedotvorje slovenskega jezika*: I. *Izpeljava samostalnikov*, II. *Izpeljava slovenskih pridevnikov*, III. *Zloženke*, IV. *Predlogi in predpone*. Ljubljana: SAZU, DZS.
- Marija BAJZEK LUKAČ, 2016: Glagolske predpone v gornjeseniškem govoru. *Toporišičeva obdobja*. Ur. Erika Kržišnik, Miran Hladnik. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete (Obdobja, 35). 165–72.
- Markus BAYER, 2006: *Sprachkontakt deutsch-slavisch: eine kontrastive Interferenzstudie am Beispiel des Ober- und Niedersorbischen, Kärntnerslovenischen und Burgenlandkroatischen*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Helena BAŽEC, 2012: Gramatikalizacija nedoločnega člena v slovenščini. *Annales: anali za istrske in mediteranske študije* 22/1. 461–70.
- Rosanna BENACCHIO, 1996: A proposito dell'articolo determinativo in sloveno: la testimonianza del Catechismo resiano del Settecento. *Studi slavistici in onore di Natalino Radovich*. Ur. Rosanna Benacchio, Luigi Magarotto. Padova: Cooperativa Libreria Editrice Università di Padova. 1–16.
- Rosanna BENACCHIO, 2023: I prestiti verbali nei dialetti sloveni del Friuli: tra integrazione aspettuale e biaspettualità. *L'aspettualità nel contesto linguistico: lingue slave e oltre*. Ur. Walter Breu, Malinka Pila. Firenze: Firenze Univerity Press. 3–18.

- France BEZLAJ, 1976, 1981, 1995, 2005, 2007: *Etimološki slovar slovenskega jezika* I–V. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.
- Rada COSSUTTA, 2008: Romansko-germanska glagolska prepletanja v kraškem in istrskem narečju. *Annales: anali za istrske in mediranske študije* 18/1. 105–10.
- Diomira FABJAN BAJC, 1995: *Dve muhi na en mah: slovensko-italijanski frazeološki slovar / Due piccioni con una fava: vocabolario fraseologico sloveno-italiano*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.
- Wolfgang FLEISCHER, Irmhild BARZ, 2012: *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*. Berlin, Boston: Walter de Gruyter.
- Metka FURLAN, 2013: *Novi etimološki slovar slovenskega jezika: Poskusni zvezek*. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Založba ZRC.
- Jiří JANUŠKA, 2020: Central European Languages as a Complex Research Issue: Summarising and Broadening the Research Foci. *Areal Convergence in Eastern Central European Languages and Beyond*. Ur. Luka Szucsich, Agnes Kim, Uliana Yashinova. Berlin: Peter Lang. 55–93.
- Helena JAZBEC, 2007: *Nemške izposojenke pri Trubarju: na primeru besedila Ena dolga predgovor*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU (Linguistica et philologica, 17).
- Janez KEBER, 2011: *Slovar slovenskih frazemov*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Rudolf KOLARIČ, 1960: Določna in nedoločna oblika slovenskega pridevnika. *Godišnjak filozofskog fakulteta u Novom Sadu* 5. 187–97.
- Rudolf KOLARIČ, 1961a: Določni in nedoločni spolnik v slovenščini. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*. 170–3.
- Rudolf KOLARIČ, 1961b: Določni in nedoločni spolnik v slovenščini. *Jezik in slovstvo* 7/2. 40–4.
- Friedrich KLUGE, ²⁵2011 (!1883): *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. Berlin, Boston: Walter de Gruyter.
- Andrej KOTNIK, 2024: Jezuiti in Kamničani v obdobju 1600–1773. *Kamniški zbornik XVII/2024*. Ur. Marjeta Humar. Kamnik: Občina Kamnik. 119–36.
- Eberhard KRANZMAYER, 1956: *Historische Lautgeographie des gesamtbairischen Dialektraumes*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- Helena KURZOVÁ, 1996: Mitteleuropa als Sprachareal. *Acta Universitatis Carolinae – Philologia* 5. *Germanistica Pragensia* XIII. 57–73.
- Helena KURZOVÁ, 2019: Defining the Central European convergence area. *Slavic on the Language Map of Europe. Historical and Areal-Typological Dimensions*. Ur. Andrii Danylenko, Motoki Nomachi. Berlin, Boston: de Gruyter (Trends in Linguistics. Studies and Monographs, 333). 261–89.
- Pavle MERKŮ, 1993: *Svetniki v slovenskem imenoslovju*. Trst: Mladika.
- Majda MERŠE, 2003: Glagolski kalki v zgodovini slovenskega knjižnega jezika (prevzemanje, raba in primerjava s stanjem v slovanskih jezikih). *Slavistična revija* 51/ kongresna številka. 81–102.
- Majda MERŠE, 2008: Ženski pari moških poimenovanj v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja. *Slavia Centralis* 1/2. 30–52.
- Francek MUKIČ, 2005: *Porabsko-knjižnoslovensko-madžarski slovar*. Szombathely: Zveza Slovencev na Madžarskem.

- Vlado NARTNIK, 2019: K ločljivim predponam porabskih govorov. *Jezikoslovni zapiski* 25/1. 35–42. <https://doi.org/10.3986/jz.v25i1.7563>.
- Stefan Michael NEWERKLA, 2002: Sprachliche Konvergenzprozesse in Mitteleuropa. *Kakanien revisited* 17. 09. 2002. 1–11.
- Stefan Michael NEWERKLA, 2017: Kontaktareale in Mitteleuropa am Beispiel Altösterreichisch. *Mehrsprachigkeit in Mittel-, Ost- und Südosteuropa. Gewachsene historische Vielfalt oder belastendes Erbe der Vergangenheit*. Ur. Christoph Maurer. Regensburg: Verlag Friedrich Pustet. 17–32.
- Stefan Michael NEWERKLA, 2020: Linguistic Areas in East-Central Europe as the Result of Pluridimensional, Polycentric Convergence Phenomena. *Areal Convergence in Eastern Central European Languages and Beyond*. Ur. Luka Szucsich idr. Berlin: Peter Lang. 208–28.
- Martina OROŽEN, 1972: K določnemu členu v slovenščini. *Slavistična revija* 20/1. 105–14.
- Martina OROŽEN, 1975: Razvoj predložnih zvez v slovenskem jeziku. *XI. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti. 13–26.
- ÖW = *Österreichisches Wörterbuch*. Wien: Österreichischer Bundesverlag Schulbuch, ⁴⁴2022.
- Maks PLETERŠNIK, 1894–1895 (2006): *Slovensko-nemški slovar* I–II. Ur. Metka Furlan. Ljubljana: SAZU, Institut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.
- Heinz-Dieter POHL, 2007: *Die österreichische Küchensprache. Ein Lexikon der typisch österreichischen kulinarischen Besonderheiten (mit sprachwissenschaftlichen Erläuterungen)*. Innsbruck: Praesens Verlag (Studia Interdisciplinaria Aenipontana, 11).
- Fran RAMOVŠ, 1924: *Historična gramatika slovenskega jezika*: II. *Konzonantizem*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Fran RAMOVŠ, 1936: *Kratka zgodovina slovenskega jezika* I. Ljubljana: Akademsko založba.
- Donald Francis REINDL, 2008: *Language Contact: German and Slovenian*. Bochum: Brockmeyer.
- Luka REPANŠEK, 2016: *Keltska dediščina v toponimiji jugovzhodnega alpskega prostora*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU (Linguistica et philologica, 33).
- Petar SKOK, 1924: Tri etimologije. *Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino* 4. 38–46.
- Mitja SKUBIC, 1997: *Romanske jezikovne prvine na zahodni slovenski meji*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- SLA 2011– = Jožica Škofic idr. (ur.), 2011, 2016, 2023: *Slovenski lingvistični atlas* 1–3. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Marko SNOJ, 2009: *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*. Ljubljana: Modrijan, Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Marko SNOJ, ³2016 (¹1997, ²2003): *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- SSKJ2 = *Slovar slovenskega knjižnega jezika* I–II. Ljubljana: SAZU, Institut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, 2014.
- Han STEENWIJK, 2005: *Piccolo dizionario ortografico resiano / Mali bisidnik za tö jošt rozajanskë pisanjë*. Padova: Cooperativa Libreria Editrice Università di Padova.

- Hildegard STRIEDTER-TEMPS, 1963: *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Matej ŠEKLI, 2014 (2016): *Primerjalno glasoslovje slovanskih jezikov 1: Od praindoevropsčine do praslovanščine*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Matej ŠEKLI, 2015: Old Romance place names in early South Slavic and late Proto-Slavic sound changes. *Linguistica* 55/1. 103–14.
- Matej ŠEKLI, 2018: *Tipologija lingvogenez slovanskih jezikov*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU (*Linguistica et philologica*, 37).
- Matej ŠEKLI, 2020: Relativna in absolutna kronologija (bavarsko)staro- in srednjevisokonemških izposojenk v slovenščini. *Jezikoslovni zapiski* 26/1. 7–25. <https://doi.org/10.3986/Jz.26.1.1>.
- Matej ŠEKLI, 2021: Besedotvorni vzorec tipa *vinar* – *vinarstvo* oz. *strojar* – *strojarstvo* v slovenščini v kontekstu srednjeevropskega jezikovnega areala. *Slavistična revija* 69/1. 141–55.
- Matej ŠEKLI, 2023a: Izvor pripon *-ar*, *-lj-ar* in *-n-ar* v slovenščini. *Jezikoslovni zapiski* 29/2. 149–62. <https://doi.org/10.3986/JZ.29.2.05>.
- Matej ŠEKLI, 2023b: Central European Convergence Area: Theoretical and Methodological Considerations. *Studia universitatis hereditatis* 11/1. 61–72. [https://doi.org/10.26493/2350-5443.11\(1\)61-72](https://doi.org/10.26493/2350-5443.11(1)61-72).
- Matej ŠEKLI, 2024a: The loss of synthetic past tense forms in Slovene in the context of the hypothesised Central European convergence area. *Zeitschrift für Slawistik* 69/2. 341–61. <https://doi.org/10.1515/slav-2024-0017>.
- Matej ŠEKLI, 2024b: Gli studi linguistici di Andrea Trovesi (1971–2021) sulle lingue slave dell'area centroeuropea. *Jezik in književnost v spreminjanju*. Ur. Jožica Jožef Beg, Mia Hočevar, Neža Kočnik. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije (Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 34). 715–23.
- Matej ŠEKLI, 2025: Sull'integrazione di alcuni prestiti dal tedesco e dal friulano nei dialetti sloveni del Friuli storico: il caso dei sostantivi di tipo *krancl*i 'ghirlanda, corona di fiori', *tolli* 'dattero' e *libri* 'libro'. *Minoranze linguistiche, italiano nel mondo. Strutture e aspetti sociolinguistici*. Ur. Raffaella Bombi, Fernando Giacinti, Susanna Ivaldi, Francesco Zuin. Udine: Forum – Editrice Universitaria Udinese (Valori identitari e imprenditorialità, 10). 223–37.
- Peter ŠTIH, Vasko SIMONITI, Peter VODOPIVEC, 2016: *Slovenska zgodovina I–II*. Ljubljana: Modrijan.
- Andrea, TROVESI, 2004: *La genesi di articoli determinativi: Modalità di espressione della definitezza in ceco, serbo-lusaziano e sloveno*. Milano: Franco Angeli.
- Arno WONISCH, 2020: Slovenske prvine v štajerskih nemških narečjih. *Slovenski jezik in književnost v srednjeevropskem prostoru*. Ur. Matej Šekli, Lidija Rezoničnik. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije (Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 30). 49–60.

SUMMARY

The Slovene-German language contact in the Eastern Alps and western part of the Pannonian Basin, which in the greater part of the Slovene linguistic area lasted from the second half of the 8th century until the dissolution of the Austro-Hungarian Empire in 1918, is reflected in linguistic borrowing and imitation on the level of vocabulary and grammar. While the adoption of vocabulary was to some extent bilateral (note, however, that the amount of Germanisms in Slovene is disproportionately bigger than the number of Slovenisms in German), the innovations in grammatical structure mainly reflect the influence of German on Slovene.

On the level of vocabulary, the mutual influence between the two languages is confirmed by the different types of borrowed vocabulary, viz.: 1) geographical names of pre-Latin and Latin origin in the Eastern Alpine region and western Pannonia were adopted from Balkan and Alpine Romance into Proto-Slavic and Alpine Western South Slavic and eventually from the latter into Bavarian Old High German (e.g., Lat. *Albanta*, Balk. Rom. **Albanta* → PSI. **Ālbāntŭ* > **Olboŋ* > Alp. WSSL. **Labot* > Sln. *Lábot* ‘Lavamünd/Labot’ – Germ. *Lavant* ‘Lavant/Labotnica’); 2) geographical names of Slavic origin were borrowed into German (e.g., PSI. **balta* (> **bōlto* > Alp. WSSL. **blāto*) ‘mud, swamp’ – Germ. *Palt*); 3) christian personal names of various origin were adopted from Medieval Latin into Slovene through Old and Middle High German (e.g., Lat. *Johannes* – Sln. *Janež*, Lat. *Ursula* – Sln. *Uršula*); 4) German geographical names were integrated into Slovene (e.g., Germ. *Bleiburg* – Sln. *Pliberk*, Germ. *Drauburg* – Sln. *Traberker* ‘Dravograd’); 5) Bavarian Old and Middle High German loanwords are spread throughout the entire Slovene linguistic area (e.g., OHG *scāri* – Sln. *škārje* ‘scissors’, MHG *volgen* – Sln. **bōlgati* > *bōgati* ‘to obey’); 6) Slovene loanwords in the Southern Bavarian-Austrian dialects are disproportionately less common; some of them nevertheless form part of the Austrian variant of Standard German (e.g., Sln. *hiša* – Austr. Germ. *Keusche* ‘hut, cottage’, Sln. *júžina* – Austr. Germ. *Jause* ‘snack’); 7) so-called Austricisms, i.e. loanwords from Austrian Standard and Colloquial German (until the end of the First World War), in Standard and Colloquial Slovene (e.g., Austr. Germ. *Kredenz* – Sln. *kredēnca* ‘cupboard’, Austr. Germ. *Fauteuil* – Sln. *foiēlj* ‘armchair’); 8) so-called Europeanisms, i.e. lexical items of Greek-Latin origin, were adopted into Standard Slovene via Austrian Standard German (until the end of the First World War) (e.g., Germ. *Zone* – Sln. *cōna* ‘zone’, Germ. *Sport* – Sln. *špōrt* ‘sports’); 9) German calques in Slovene (e.g., Germ. *verstehen* – Coll. Sln. *zastopīti* ‘to understand’); 10) German calqued idioms in Slovene (e.g., Sln. *dobro se odrezati*, Germ. *sich gut abschneiden* ‘to do well’), including several proverbs (e.g., Germ. *Jeder ist seines Glückes Schmied* – Sln. *Vsak je svoje sreče kovač* ‘Every man is the architect of his own fortune’).

On the level of grammar, the influence of German on Slovene is displayed by the following grammatical phenomena: 1) German suffixes, adopted together with loanwords, viz. *-ar* (e.g., MHG *krame* – Sln. *krāma* ‘trumpety, junk’ vs. MHG *kramære* – Sln. *krāmar* ‘small dealer’; Sln. *kōča* ‘cottage, hut’ → *kōčar* ‘cottager’), *-inga/-unga* (e.g., MHG *geriuwen* – Dial. Sln. *grēvati* ‘to sadden’ vs. MHG **giriūwinga* – Dial. Sln. *grēvinga* ‘regret, repentance’; Dial. Sln. *prepīringa* ‘quarrel’), *-ija* (e.g., Bav. OHG **appāt* ‘abbot’ – PSI. **opat* > Sln. *opāt* vs. Bav. MHG **appateie* ‘abbey’ – Sln. *opatīja*; Sln. *kmēt* ‘peasant’ → *kmetīja* ‘factory’), *-man* (e.g., Bav. MHG **zimpar* – Dial. Sln. *cimper* ‘roofing’ vs. Bav. OHG *zimparman* – Dial. Sln. *cimperman* ‘carpenter’; Sln. *rāca* ‘duck’ → *rācman* ‘drake’), *-irati* (e.g., Germ. *studieren* – Sln. *študīrati* ‘to study’); 2) the extension of nominal stems in *-n-* in the type observable in, e.g., Dial. Sln. *krāncli*, gen. sg. *krānclina* ‘wreath’ and *tōtli*, gen. sg. *tōtlina* ‘date (fruit)’, after the reduction of *-i-* also in Dial. Sln. *krāncelj* [krāncəlʃ], gen. sg. *krānceljna* [krāncəlʃna] and *tōtelj* [tōtəlʃ], gen. sg. *tōteljna* [tōtəlʃna], which arose under the combined influence of the Middle High German diminutives in *-līn* (e.g., MHG *krānzlīn* ‘small wreath’) and the plural forms in *-en* (e.g., MHG *datelen*, Germ. *Datteln* ‘dates’); 3) secondary productivity of some

autochthonous word-formational patterns promoted under the influence of German, e.g. feminatives in common and personal names (cfr. the parallel denomination of persons in Slovene in German: Germ. *Taller* → *Tallerin*, Sln. *Dolar* → *Dolariza*), the word-formational pattern of the type Slavic **ryba* ‘fish’ → *(*)rybiti* ‘to fish’ → **rybařb* ‘fisherman’ → **rybarǔstvo* ‘fishing’, German *Fisch* → *(fischen)* → *Fischer* → *Fischerei*, and Hungarian *hal* → *halász* → *halászat*); 4) the use of the definite article, well-attested in the older literary language, i.e. until the end of the 18th century (e.g., *v tim zhafu* ‘in that/the time’), while in contemporary dialects and colloquial language it still occurs with the adjective (e.g., *ta vĕlika hīša* ‘the big house’); 5) the calqued use of adverbs of space in the older literary language, e.g. the literal translation of Germ. *herunter* as *fem doli*, *femkaj doli*, *lefem doli* ‘down here’ (Germ. *der vom himel ift herunter kommen* – Sln. *kateri je od Neba femkaj doli priřhal* ‘who has come down here from heaven’); 6) the calqued use of prepositions in the older literary language (e.g., Germ. *durch Jesum Christum* – Sln. *skuzi Jezusa Kristusa* ‘by Jesus Christ’; Germ. *er sagt zu ihm* – Sln. *rezhe k’njemu* ‘he says to him’).

According to the linguistic criteria for the definition of *convergence linguistic areas* these are characterised, among other things, by a multidirectional linguistic influence as well as common contact-induced linguistic innovations in the domain of syntax and morphology. For the linguistic area under consideration, where German was (and in some areas still is) the dominant influencing language, while syntactic and morphological innovations in all relevant contact languages are scarce at best, the term *Central European convergence linguistic area* is untenable. Therefore, the term *Central European contact area* (German *mitteleuropäisches Kontaktareal*) seems to be more appropriate, as it – compared to the former – indicates a lower degree of linguistic convergence.